

Ewa Rogowska-Cybulska, Marek Cybulski

Nazwy własne w kaszubskim elementarzu

Acta Cassubiana 7, 171-183

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ewa Rogowska-Cybulska, Marek Cybulski

Nazwy własne w kaszubskim elementarzu

1. *Kaszëbsczé abecadlo. Twój pierszi elementôrz* Witolda Bobrowskiego i Katarzyny Kwiatkowskiej¹, jako „*pierszy elementarz do nauki języka kaszubskiego*”², wzbudził duże zainteresowanie badaczy interesujących się kaszubszczyzną³, zwłaszcza jej sytuacją socjolingwistyczną. E. Rzetelska-Feleszko na przykładzie m.in. tej książki omówiła również rolę nazw własnych (głównie imion bohaterów) dla samoidentyfikacji Kaszubów jako mniejszości etnicznej⁴. Jej artykuł stał się dla nas inspiracją do przyjrzenia się także innym funkcjom nazw własnych w kaszubskim elementarzu.

„*Świat nazw własnych jest w Abecadle szczególnie bogaty*” – jak stwierdziła E. Rzetelska-Feleszko⁵. Bogactwo to wyraża się zarówno różnorodnością nazw, jak i ich frekwencją – ogólną oraz w różnych gatunkowo typach tekstów.

1.1. Kompozycja tego podręcznika jest przemyślana i konsekwentnie zrealizowana. Pomiędzy elementami obudowy – z jednej strony mottem (fragment wiersza *Naj zéw* Aleksandra Labudy) i wstępem pt. *Dobri dzień wszëtczim* (s. 4-6), a z dru-

¹ W. Bóbrwsczi i K. Kwiatkowskô, *Kaszëbsczé abecadlo. Twój pierszi elementôrz*, Gdańsk 2000.

² J. Treder, *Kaszëbsczé abecadlo. Twój pierszi elementôrz*, [w:] *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, pod red. J. Tredera, ..., s. 99.

³ J. Treder, rec. *Witold Bobrowsci, Katarzëna Kwiatkowskô, Kaszëbsczé abecadlo. Twój pierszi elementôrz*, *Gdańsk 2000*, „Rocznik Gdański”, 2000, z. 2, s. 174-178; J. Kęcińska, *Elementarz kaszubski – jego rola kulturowa i dydaktyczna*, „Acta Cassubiana”, t. IV, Gdańsk–Wejherowo 2002, s. 339-346.

⁴ E. Rzetelska-Feleszko, *Rola nazw własnych dla samoidentyfikacji mniejszości narodowych i etnicznych (na przykładzie Kaszub i Łużyc)*, [w:] *Języki mniejszości i języki regionalne*, pod red. E. Wrocławskiej i J. Zieniukowej, Warszawa 2003, s. 49-59, zwł. 54-56.

⁵ *Ibidem*, s. 55.

giej bibliografią („Wëzëskônô pismienizna”, s. 162) i spisem treści („Spisënk zamkłoscë”, s. 163) – znajdują się 43 numerowane, zazwyczaj 4-stronicowe (w 8 wypadkach 2-stronicowe) części, które Jerzy Treder nazywa jednostkami metodycznymi⁶. W skład każdej takiej jednostki wchodzi mniejsze części funkcjonalne, mające stałe miejsce na stronie i powtarzające się w obrębie tej jednostki dwa razy. Na stronie parzystej są to: 1) tytuł główny, 2) duża ilustracja albo kilka mniejszych (m.in. w formie historyjki obrazkowej, np. s. 8; dwu obrazków skonstrastowanych tematycznie, np. s. 12; kilku obrazków przedstawiających kohiponimy, np. s. 14), często z podpisem (niekiedy w formie dłuższego tekstu, np. s. 58), 3) do jednostki 21. – powiększona drukowana mała i duża litera kaszubskiego alfabetu lub dwie takie litery (np. *o O* i *ò Ò* na s. 8) wyeksponowane na niebieskim tle, 4) lista wybranych wyrazów zawierających tę literę; zaś na stronie nieparzystej: 1) czytanka autorstwa twórców elementarza, opatrzona własnym tytułem, 2) utwór wierszowany, też z własnym tytułem, umieszczony na żółtym polu, 3) metodyczny tekst sterujący (zadania dla uczniów), uwzględniający treść czytanki i utworu literackiego, 4) słowniczek obrazkowy lub synonimiczny (np. na s. 17: *hòk / kòsz / bülwa = kartofla, felka, tufla / pülka = ùpieklò bülwa (z bülewiną) / knaga = starò krowa / fül = skòpica, bòlësti*)⁷, ponadto 5) nuty piosenki, gdy tekst literacki jest jej słowami (w 14 wypadkach). Poza tym po obu stronach na barwnych pionowych marginesach umieszczono przysłowie, zazwyczaj kalendarzowe (najczęściej z datą, do której się ono odnosi). Części te koncentrują się wokół nadrzędnej dla całej jednostki metodycznej tematyki, przy czym „*tematy jednostek metodycznych (np. szkoła, żniwa, porządek, wykopki itd.) i treść tekstów dostosowana została: a) do kalendarza, pory roku i jednocześnie okresu szkolnego; b) do lokalnych realiów kulturowo-cywilizacyjnych, c) do możliwości percepcyjnych dziecka*”⁸.

We wszystkich tych częściach – częściej lub rzadziej – pojawiają się nazwy własne i/lub ich derywaty, bezwyjątkowo w kaszubskiej wersji ortograficznej⁹, co służy standaryzacji kaszubszczyzny przynajmniej w planie ortograficznym. Graficznym sygnałem własności jest – za ortografią polską – duża litera na początku wyrazu, nie zawsze jednak konsekwentnie stosowana w sytuacjach przejściowych między nazwą własną a appellativum, np. z *wejrowsczi Kalwarëji* //

⁶ J. Treder, *Kaszëbsczé abecadlo...*, s. 99.

⁷ Por. też *ibidem*, s. 99-100.

⁸ J. Treder, rec. *Witòld Bobrowsczi, Katarzëna Kwiatkowskò, Kaszëbsczé abecadlo...*, s. 174.

⁹ Niekaszubską wersję ortograficzną mają w *Kaszëbsczim abecadle* tylko cytaty łacińskie, por. *Mare Nostrum* w wierszu *Zasłubienie z Bòlta* Jana Zbrzëcë (s. 86, 87). Polska wersja językowa pojawia się tylko w napisie na pomniku Jakub Wejhera, stanowiącym centralny element ilustracji na s. 142.

wejrowskô kalwarëjô (s. 145)¹⁰. Nomina propria występują we wszystkich tekstach czytane, na prawie wszystkich listach wyrazów z określoną literą kaszubskiego alfabetu (z wyjątkiem *dz* i *dż*) oraz w większości przysłów na marginesach. Nieco rzadziej są one składnikiem poleceń i (nieobligatoryjnych) podpisów pod ilustracjami, jeszcze rzadziej tytułów jednostek metodycznych (9 z 43), najrzadziej haseł słowniczka synonimicznego i ilustracji (wyjątkiem jest s. 126, gdzie rolę ilustracji przejęła mapa¹¹). Utwory literackie na żółtym tle, podobnie jak nuty piosenek, konsekwentnie opatrywane są tytułem i nazwiskiem lub pseudonimem autora, natomiast w samych tekstach nazwy własne występują lub nie.

1.2. W każdym z tych gatunków nazwy własne mają inną wartość symboliczną i z niejednakową wyrazistością mówią o obrazie Kaszub i kaszubszczyzny wpisany w tekst elementarza. Najmniej przydatne do odczytania tego obrazu są utwory wierszowane umieszczone na żółtym polu, gdyż o wyborze wierszy decydowały na ogół względy tematyczne, niekiedy może nawet wbrew oferowanemu przez nie zestawowi nazw własnych. Warto jednak zwrócić uwagę na informacje o autorach tych tekstów, zamieszczane kursywą pod każdym z nich¹². Na 66 z 73 takich żółtych pól widnieją nazwiska lub pseudonimy, a tylko na 7 informacje bez antroponimów, np. *lédowô spiéwa* (4), choć niekiedy z toponimami: *wdzydzkô spiéwa* (1), *spiéwónka z Élu* (1) i *pòloneza z Rotãbarka* (1). Te nazwiska i pseudonimy należą do 26 osób; są to: *Jan Trepczik* (10 razy); *Staszków Jan* i *Alojzy Nógel* (po 5); *Stanisław Janke*, *Bògùstawa Labùdda*¹³ i *Klara Meller*¹⁴ (po 4); *Hieronim Jarosz Derdowsczi* // *Hieronim Derdowsczi*, *Henrik Héwelt*, *Léon Heyke*, *Aleksander Labùda*, *Léon Roppel* (po 3); *Józef Ceynowa*, *Jan Karnowsczi*, ks. *Antón Pelińsczi* i *Aleksander Tomaczkòwsczi* (po 2); *Agnes Browarczik*, *Benedikt Karczewsczi*, *Jaromira Labùdda*, *Aleksander Majkòwsczi*, *Kristina Mùza*, *Eùgeniusz Prëczkòwsczi*, *Marian Selin*, *Stanisław Senger*, ks. *Bernard Sëchta*, *Jerzi Stachùrsczi* i *Jan Zbrzëca* (po 1). Same dane liczbowe sugerują zatem bogactwo kaszubskiej literatury i jej stosunkowo niewielki związek z literaturą ludową. Liczby te

¹⁰ Inne przykłady tego typu niekonsekwencji wymienia J. Treder w recenzji elementarza: „*Uregulować by trzeba użycie wielkiej litery w typie królewionka (4–5), purtk nie Pürtk (16)*” J. Treder, rec., *op. cit.*, s. 178).

¹¹ Ponadto mapa Kaszub z kaszubskojęzycznymi napisami znajduje się na wklejce wewnętrznej na końcu elementarza.

¹² Podobne informacje bardzo rzadko pojawiają się również pod czytankami: *Mirochòwskò powióstka* (s. 21), *Alojzy Nógel* (s. 55, 77), *wedle F. Sãdzeczëgo* (103).

¹³ Ale aż trzy z tych wierszy, umieszczone zresztą na sąsiednich stronach (61, 63, 65), stanowią fragmenty jednego utworu: *Gwiózdka z Głodnicë*. W szkole na Głodnicy pracowała zarówno autorka tego utworu, jak i autor elementarza, Witold Bobrowski.

¹⁴ Liczbę tekstów opatrzonych tym pseudonimem Witolda Bobrowskiego J. Treder tłumaczy potrzebą dopisywania tekstów poetyckich pasujących tematycznie, językowo i wiekowo do tekstów fabularnych autorstwa twórców elementarza (J. Treder, rec., *op. cit.*, s. 174).

dają również Janowi Trepczikowi pozycję najwybitniejszego poety kaszubskiego. Imiona i nazwiska twórców pełnią tu zatem swoistą funkcję ideową, a także – ze względu na ich możliwie pełny zestaw – dydaktyczną. Uderza też brak na tej liście pisarzy nie-Kaszubów, polskich i obcych; jedyny zawarty w elementarzu *tołmaczënk* – A. Nôgla kolędy „*Cëchò noc, swiãtëchnò noc*” – nie jest opatrzony nazwiskiem autora (pochodzi zresztą spoza żółtego tła, ze s. 66). Liczba i charakter nazwisk pisarzy kaszubskich pozwala również przypuszczać, że mimo deklaracji złożonej we wstępie dziecko siedmioletnie nie jest jedynym odbiorcą wpisanym w tekst tego elementarza (wprawdzie ze względu na troskę o przestrzeganie praw autorskich również we współczesnych polskich podręcznikach dla młodszych dzieci pojawiają się opisy bibliograficzne, ale żaden z polskich elementarzy nie zawiera aż tak bogatego zestawu nazwisk polskich pisarzy).

Przysłowia są z kolei nośnikiem ludowej, wiejskiej kultury kaszubskiej, co w warstwie onomastycznej wyraża się w nasyceniu ich imionami świętych lub ludowymi heortonimami – ze względu na posługiwanie się tradycyjnym kalendarzem kościelnym, np. *Òd swiãti Lùcë do Gòd na dzén sémédzesát sémë pògòd* (13 XII). Imiona świętych, czerpane na ogół z kart historii powszechnej, mogą z jednej strony świadczyć o uniwersalizmie kultury kaszubskiej, np. *Swiãtò Werònika slunkò pòmëka* (13 I), *Protazy, Gerwazy groch warzi* (19 VI), *Na swiãtego Justina sów sã zaczinò* (14 IV), z drugiej o jej oryginalności, której sygnałem jest m.in. odrębność form tych imion w stosunku do polszczyzny: słowotwórcza, np. *Na Florësza – stodołë ostówiò mësza* (7 V), fleksyjna, np. *Na Tëbërca pòla mają zelëncà* (14 IV), morfonologiczna, np. *Swiãti Flòrk dôwò pòdwieczòrk* (7 V), ewentualnie tylko fonetyczna, np. *Na swiãtégò Kadzmiërza, cziwùt ma topiele przëbiërzò* (4 III).

Niewiele o funkcji ideowej propriów mówią natomiast listy słów zwierających określoną literę kaszubskiego alfabetu, choć właśnie one szczególnie akcentują rolę nazw własnych, poprzez umieszczanie wyrazów (najczęściej rzeczowników) apelatywnych i proprialnych w osobnych kolumnach. Wystąpienie nazw własnych w tych zestawach wymuszone jest jednak względami ściśle ortograficznymi, tj. koniecznością podania wzorca graficznego dużej litery, toteż ich dobór często bywa przypadkowy, a referencja nieznaną (np. *Czòrlinëszci, Wronëszci, Jasén, Lëpińce* wśród nazw z literą *ń* na s. 44; *Rzim, Swòrzewò, Strzëpcz, Rzeszotka* z literą *rz* na s. 67). Dlatego pomijamy ten typ tekstów w dalszych rozważaniach.

Zadania dla uczniów powtarzają nazwy własne użyte w którymś z tekstów zasadniczych, tj. w czytance lub w wierszu. Ponadto wartość symboliczna tak wprowadzonych nazw dorównuje nazwom występującym w tekstach głównych tylko w wypadku wykonania poleceń w praktyce szkolnej, a w lekturze indywidualnej teksty te – potraktowane jako poboczne zarówno ze względu na swą funkcję, jak i wielkość czcionki – zostaną zapewne pominięte.

2. Najważniejszą funkcję, najbardziej zależną od woli autorów, pełnią nazwy własne w czytankach i rozbudowanych podpisach pod ilustracjami. I tym nazwom chcielibyśmy się tu przyjrzeć dokładniej.

2.1. Zaczniemy od nazw i ich derywatów o szczególnej funkcji dla kształtowania tożsamości etnicznej, czyli nazw własnych kaszubskiej grupy etnicznej¹⁵. Niewątpliwie utrwaleniu samoidentyfikacji wspólnoty służy wysoka frekwencja rzeczowników *Kaszëbë* (14) i *Kaszëbi* (7) oraz przymiotnika *kaszëbsczi* (19), a także wyeksponowane miejsca, jakie zajmują one w podręczniku. Przymiotnik *kaszëbsczi* otwiera tytuł elementarza oraz tekst motta: „*Kaszëbsczim jesmë lëdãm / Nim wiedno chcemë bëc; / Niech ten sã pôli wstëdã, / Chto ò tim nie chce czëc!*” (s. 3), a rzeczownik *Kaszëbë* znajduje się w drugim zdaniu wstępu. Obraz Kaszub kształtują również połączenia składniowe, w jakie wchodzi te wyrazy. *Kaszëbë* są w elementarzu *calëchnë* (s. 11, 23, 129, 149), *calë* (117, 133) lub *kòchònë* (4), co je hiperbolizuje i nadaje im pozytywną wartość emocjonalną, a użycie frazeologizmu *sã tóni jak piòsk na Kaszëbach* (s. 139) utrwala poczucie swojskości. Przymiotnik *kaszëbsczi* natomiast łączy się z wieloma rzeczownikami, przy czym tylko raz w sensie geograficznym: *ùbrzeg Bòltu* (s. 91), w większości użyć w znaczeniu etnicznym: *nòrodny kùnszt* (s. 11, 131), *wësziwk* (11) i *wësziw* (s. 117), *kapela* (s. 81), *jastrowé zwëczy* (s. 111), *bózk mórza* (s. 105), społecznym: *szlachta* (s. 39), *ksyżëc* ‘książe’ (s. 43), językowym: *pisarz* (s. 51), *lëteratura* (s. 51, 143), *lëteracczi dokòz* (s. 143), *rodnò mòwa* (s. 59) i *mòwa* (s. 131), *gòdka* (s. 123), *klasowò gazëta* (s. 101), raz nawet politycznym: *kaszëbsczë i pòlsczë stanice* (s. 89), zakresem połączeń świadcząc o bogactwie społeczno-kulturowym Kaszub. Ponadto przymiotnik ten wchodzi w skład nazwy własnej *Kaszëbsczégò Uniwersytetu Lëdowégò* (s. 111) i wyabstrahowanego z nazwy własnej zestawienia *mùzeùm kaszëbsczi lëteraturë* (s. 143), co – potwierdzając istnienie kaszubskich nowoczesnych instytucji – wpływa na podniesienie prestiżu społeczności kaszubskiej. Poczucie wspólnoty kształtują również fakty gramatyczne: wyraz *Kaszëba* tylko raz wystąpił w liczbie pojedynczej (*Kaszëbã Kùlczika*, s. 39), w pozostałych wypadkach w liczbie mnogiej. Oprócz wyrazów *Kaszëbë*, *Kaszëba* i *kaszëbsczi* w elementarzu pojawiają się wyrazy z rdzeniem *kaszëb-* o jednostkowej frekwencji. Rzeczownik *Kaszëbskò* ‘Kaszuby’ (*Na calëchnëch Kaszëbach sã grobë tëch, co za Kaszëbską zëcé delë*, s. 23) stanowi aluzję literacką do ostatniego wersu wiersza Aleksandra Labudy pt. *Mòdżila* („*Za ce, brace, krew më lelë / Za Kaszëbską zëcé deli*”), uabstrakcyjniając zarazem znaczenie wyrazu podstawowego i podnosząc je do rangi idei, natomiast przysłówki *pò kaszëbskù* (*wërzinczi z nòdpisama pò kaszëbskù*, s. 131) i rzeczownik *kaszëbsczi* ‘język kaszubski’

¹⁵ E. Rzetelska-Feleszko, *op. cit.*, s. 50; też, *Rola nazewnictwa w tworzeniu poczucia regionalnego*, [w:] *Region, regionalizm – pojęcia i rzeczywistość*. Zbiór studiów pod red. K. Handkego, Warszawa 1993, s. 154-157.

(„*Dzysò młodzèzna z òkòlégò ùczy sã kaszëbszczégò w bruszczim liceùm*”, s. 131) podkreślają wartość języka dla wspólnoty kaszubskiej.

Podniesieniu prestiżu etnicznej grupy kaszubskiej służy również używanie w elementarzu przymiotnika *pòmòrszi* jako swoistego synonimu historycznego przymiotnika *kaszëbszi*: „*Czedës w Żukòwie i Żarnòwcu bëlë klòsztorë, w nëch córczi pòmòrszi szlachtë ùczëlë sã wëszëwù zlotima nitkama*” (s. 117), „*do zómku pòmòrszczëch kszÿt*” (s. 121), zwłaszcza wobec niewystąpienia wyrazów *Pòmòrzé*, *Pòmòrzanie* lub tp. Tę samą funkcję pełni wprowadzenie etnonimów odnoszących się do kaszubskich grup lokalnych: *Drobòcë*, *Bëlòcë* i *Słowińcë*: „*Wa jesta Drobòcë, bò tak wajù nazëwają òd waszégò drobòtaniò abò chùtëzi gòdczi, a më jesmë Bëlòcë, bò bëlaczimë, czëlë w mól ł gòdómë ł - òbjasniwò ùja Félìks*” (s. 57), „*nazëwóny bëlë Słowińcama*” (s. 123). Użycie dwu pierwszych nazw świadczy ponadto o wyjątkowej roli języka dla kultury kaszubskiej.

Wszystkie te ideowe funkcje nazw etnicznych i ich derywatów widać wyraźniej w porównaniu z podobnymi nazwami własnymi odnoszącymi się do Polski: przymiotnik *pòlszi* wystąpił tu tylko 3 razy, rzeczownik *Pòlska* – 2 razy, zawsze w powiązaniu z Kaszubami: w związku historycznym ze względu na postać Józefa Wybickiego i ze względu na fakt zaślubin Polski z morzem („*roczèzna zdënkù Pòlszi z mòrzã*”, „*wrzucił piestrzën na gòdło wieczny łączbë Pòlszi z mòrzã*”, s. 89), a także w związku symbolicznym, ze względu na hymn („*je terë pòlszim nôrodnym himnã*”, s. 47) i flagę („*kaszëbszczé i pòlszczé stanice*”, „*stòlpik z pòlską stanicã*”, s. 89). O relacji partonomii pomiędzy Kaszubami a Polską informuje tylko wzmianka o śpiewaniu „*òb czas òbchòdzeniò wszëtczëch krajowëch swiãt*” dwu hymnów (s. 47): *nôrodnégò* („*Mazurka Dabrowszczégò*”) i *szkòlnégò* („*Zemiò rodnò*”). Z kolei z nazw polskich grup etnicznych pojawiły się w kaszubskim elementarzu tylko rzeczownik *góral* (s. 161) i odpowiadający mu przymiotnik *góralsczi*, wprowadzone w kontekście wakacyjnych planów dzieci, sąsiadujące jednak z nazwami mniejszości narodowych zamieszkujących inne państwa: *knòpi* i *dzëwczãta* z *Frizëji*, *drëszë* z *Łuzëc*, *Żmùdzëni* (s. 161). W wyniku takiego doboru nazw własnych najczęstszymi relacjami znaczeniowymi, w jakie wchodzi w elementarzu wyrazy *Kaszëbë* i *Kaszëbi*, są relacje nadrzędności (wobec nazw kaszubskich grup lokalnych) i współrzędności (wobec nazw obcych narodowości), unika się zaś relacji podrzędności, co niewątpliwie ma wpływ na kształtowanie poczucia kaszubskiej autonomiczności.

2.2. Oprócz nazw wprost informujących o poczuciu etnicznym, znajdujemy w elementarzu całe bogactwo typów nazw własnych:

a) z antroponimów indywidualnych – imiona (pełne i skrócone), np. *Remùsk* // *Remùs*, *Barnim*, *Sławina* // *Sławinka*, i nazwiska, np. *familëja Wentów* (s. 65);

b) z antroponimów zbiorowych – nazwy mieszkańców miast, np. *pùcczanie*, *chmielanie* (s. 129), regionów, np. *Żmùdzëni* (s. 161), i państw, np. *Ólendrzë* (s. 153), też etnonimy historyczne, np. *Gòtowie* (s. 137);

c) z innych nazw odnoszących się do istot: nazwy Boga i świętych, np. *Bóg* (s. 69), *Bòżô Matka* (s. 133), *swiãtô Barbara* (s. 57), nazwy mitologiczne, np. *naji dëchë: Maniewid, Pòdlodownik, Bòrowô Cotka, Lelek* itp. (s. 140), nazwy postaci literackich, np. *szewc Dratewka* (s. 35), *Czerwionô Kapùcka* (s. 85), filmowych, np. *Zorro, Batman* (s. 83), i teatralno-obrzędowych (*sztaturë widzawiszcza*), np. *Sãdza, Kat, Rëbôk, Lëсны, Szandara, Kùpczik, Szkòłownik* (s. 159, *scynanié kani*), dziecięce nazwy figur człekokształtnych, np. *Bùlwòwi Król* (s. 17, 19), personifikacje pojęć abstrakcyjnych, np. *Trud, Strach* i *Niewòrto* (s. 4), *Rok, Zymk, Lato, Jeseń, Zëma* (s. 55), zoonimy, np. *Mòrës* (s. 25, 27);

d) z nazw geograficznych odnoszących się do Kaszub – nazwy miejscowości, np. *Gduńsk* (s. 103), *Wejrowò* (s. 143, 145), *Kòścérzna* (s. 111), *Smòldzëno* i *Klëczy* (s. 121), *Bãdomin* (s. 47), rzek, np. *Mòtlawa, Redëniò, Lëba, Slëpiò* (s. 135), jezior, np. *Kamiané Jezoro* (s. 21), mórz, np. *Bòlt* (s. 127), *Wiòldzë Mòrze* (s. 86, 87), zatok, np. *Mòlé Mòrze = Pùckô Hòwinga* (s. 86), półwyspów, np. *Él* (s. 87), przylądków, np. *wkól Rozewiò* (s. 155), obszarów bagiennych, np. *Karwińszcë Błota* (s. 153), szczytów górskich, np. *Szëmbarskô Góra, bò tak przòdë zwelë Wiezëcã* (s. 73), *Rowòkòł* (s. 121), *na Łączci Górze* (s. 125), obszarów leśnych, np. *Mirochòwsczi Las* (s. 23), parków narodowych, np. *Słowińszci Nòrodny Park // Słowińszci Park // Nòrodny Park* (s. 125);

e) z obcych nazw geograficznych – nazwy miast, np. *pòd Widnã* (s. 39), *midzë Parizã a Petersbùrgã* (s. 73), *Arkóna* (s. 86), regionów, np. *Frizëjò* (s. 161), państw, np. *Kanada* (s. 67), *Skandinawskô* (s. 112) i kontynentów, np. *Ójropa* (s. 91, 161), *Azëja* (s. 91)¹⁶, wysp, np. *na òstrowie Ruji* (s. 86), w intencji autorów też rzek: *za ùretóné na ruszci wòjnie zëcë, nad rzékã Biòłą* (s. 142)¹⁷;

f) z nazewnictwa miejskiego – nazwy ulic, np. *gasë: Psò, Długò, Szerokò* (s. 102), placów, np. *placë: Rëbi Tôrg, Dłudzi Rënk, Drzewòwi Tôrg* (s. 102), budynków, np. *Ròtus, Katowniò, Zbrojowniò, Artusów Dwór, brómë: Zlotò, Zelonò, Wësokò* (s. 102), *Mariacczi Kòscòł* (s. 103), i fontann, np. *wòdownica Neptuna, Krësztof* (s. 102);

g) z szeroko rozumianych chrematonimów – nazwy świąt (heortonimy¹⁸), np. *Zòdëszny Dzén* (s. 41), *Gòdë* (s. 61), *Jastrowi Pòniedzòłk* (s. 111), nazwy wydarzeń (choronimy), np. „*Kònkùrs rodny mòwë*” (s. 149), instytucjonalizmy: nazwy instytucji edukacyjnych, np. *Gduńszci Ùniwersytet* (s. 33), przedsiębiorstw,

¹⁶ Zabrakło w elementarzu przykładów nazw własnych astronomicznych, np. nazw planet, ale jest wyraz pospolicie *kòsmos*.

¹⁷ O błędnej identyfikacji tej nazwy własnej przez autorów elementarza pisze J. Treder: „*J. Wejher ślubny składał na Ukrainie nie nad rzeką, lecz pod miasteczkiem Biała*” (J. Treder, rec., op. cit., s. 175).

¹⁸ E. Breza, *Pojęcie heortonimii i jej przedmiot badawczy*, [w:] tegoż, *Florilegium linguisticum*, red. J. Treder, A. Lewińska, Gdańsk 2002, s. 194-199.

np. *gduńskò òkrãtowniò* (s. 105), organizacji, np. *partizanë Grifã Pòmòrszczégò* (s. 23), i zespołów muzycznych, np. *kòmpakt kapelë „Pòmión”* (s. 149); nazwy zinstytucjonalizowanych działań, np. *„Ferijnò Òjropskò Szkòla”* (s. 161); ideonimy: tytuły utworów literackich, np. *kněžka „Kaszëbi pòd Widnã”* (s. 39), *rãkòpis kněžci Aleksandra Majkowszczégò „Žëce i przigòdë Remusa”* (s. 143), przedstawień teatralnych, np. *(pùpkòwi) téater „Szewc Dratewka”* (s. 33), gazet, np. *czãdnik „Grif”* (s. 111), programów komputerowych, np. *„Encyklopedijò rodë”* (s. 31, 91); nazwy statków, np. *wòrny òkrãt MS „Gòsk”* (s. 105).

Ponadto elementarzowe czytanki zawierają liczne derywaty przymiotnikowe od nazw własnych, zwłaszcza geograficznych, np. *wdzydzci skansen* (s. 11), *w òlëwsczi katédrze* (s. 43), *w élszczim pòrce* (s. 87), *na italsczi zemi* (s. 47), *za prëszczich czasów* (s. 111).

Już pobieżne przyjrzenie się temu zbiorowi nazw skłania do pewnych wniosków ogólnych.

Po pierwsze, zwraca uwagę, że jest to zasób nazw własnych języka literackiego w onomastycznej wersji wspólnoodmianowej (nieekspresywnej, niespecjalistycznej, nieerudycyjnej)¹⁹, a więc brak tu typowych reprezentantów odmiany potocznej, np. przezwisk (mimo że bohaterami są uczniowie), lub ludowej, np. mikrotoponimów.

Po drugie, zasób nazw wydaje się zbyt obfity jak na możliwości poznawcze przeciętnego siedmiolatka²⁰. Jako całość nie odzwierciedla dziecięcej perspektywy oglądu rzeczywistości, głównie ze względu na wielość nazw geograficznych, często przytaczanych ze względów historycznych; nieprzypadkowo przecież geografii i historię wprowadza się do nauki szkolnej dopiero od drugiego etapu nauczania: ich treści są zbyt abstrakcyjne dla siedmiolatka, który na tym etapie rozwojowym ześrodkowuje uwagę na sobie i swoim najbliższym otoczeniu. Występują jednak w tej części elementarza także nazwy własne, których obecność tłumaczy się dziecięcym odbiorcą tej książki: zoonim *Mòrus*, nazwa figury człekokształtnej (ziemniaka) *Bilwòwi Król* (s. 17, 19), nazwy postaci literackich (np. *Czerwiònò Kapucka*) i filmowych (np. *Zorro*, *Batman*), tytuł przedstawienia

¹⁹ A. Markowski, *Leksyka wspólna różnym odmianom polszczyzny*, t. I–II, Wrocław 1992, s. 20.

²⁰ We wszystkich tekstach zawartych w elementarzu Falskiego znalazło się tylko 91 nazw własnych, reprezentujących następujące ich typy: z nazw istot – imiona dzieci (*Ala*, *Antek*, *Bożena*), krewnych (*Ludwisia*) i bohaterów utworów literackich (*Paweł*, *Gaweł*), nazwy własne ulubionych zabawek (*Lola*) i zwierząt (*As*, *Kizia-Mizia*), z nazw geograficznych nazwy lądów (*Afryka*), rzek (*Bug*, *Wisła*), państw (*Polska*) i miast (*Kraków*, *Muszyna*, *Warszawa*), z chrematonimów – nazwy świąt (*Pierwszy Maja*), instytucji i obiektów architektonicznych (*Kino „Polonia”*, *Zamek*) i pojazdów (*kuter „Wład”*), tytuły pieśni i utworów literackich (*Jeszcze Polska nie zginęła*, *Paweł i Gaweł*). Por. H. Borowiec, *Słownictwo elementarza a możliwości umysłowe dziecka*, Lublin 1996, s. 29–30. Zatem zarówno liczba nazw własnych, jak i ich typów, a także stopień ich abstrakcyjności w elementarzu Falskiego jest znacznie mniejszy niż w elementarzu kaszubskim.

teatru lalkowego (*Szewc Dratewka*), a zwłaszcza antropomorfizacje pór roku, dwunastu miesięcy, Starego i Nowego Roku, stanowiące atrakcyjną formę nauki kaszubskiego kalendarza (warto tu na marginesie przypomnieć, ile miejsca i czasu w programach różnych przedmiotów w młodszych klasach szkoły podstawowej w szkołach polskich poświęca się właśnie problematyce pór roku).

Po trzecie, uderza, że nazwy te odwzorowują w aspekcie przestrzennym świat fragmentarycznie, na podobieństwo obwarzanka, tyle że odwróconego: pomiędzy bardzo dokładnie odwzorowanymi Kaszubami a obszarem państw europejskich i pozaeuropejskich, odwzorowanym oczywiście ze znacznie mniejszą pieczołowitością, rozciąga się pustka. Z nazw odnoszących się do pozakaszubskiej części Polski w elementarzu występują tylko wspomniany etnonim *góral*, ewentualnie nazwa szczytu górskiego *Łësô Góra* (s. 73)²¹. Nie ma tu nazw polskich miast, rzek i gór, zatem tło dla tego, co kaszubskie, stanowi nie to, co polskie, lecz to, co europejskie i światowe. Kaszuby w tym elementarzu są przede wszystkim częścią świata.

3. Bardziej szczegółowych informacji dostarczają dane o okolicznościach użycia nazw własnych i ich rodzajów.

Przed wszystkim już samo bogactwo typów nazw można potraktować jako świadectwo bogactwa kultury, polegającego na różnorodności.

Wiele z tych nazw uczestniczy oczywiście w budowaniu postulowanych wartości pozajęzykowych: nazwy Boga i świętych – wartości religijnych²², tytuły książek i gazet – wartości kulturowych, w tym głównie językowych, imiona krewnych – wartości rodzinnych²³, imiona sąsiadów – wartości związanych z funkcjonowaniem wspólnot lokalnych. Dwie ostatnie grupy stanowią również pretekst do wprowadzenia licznych tematów o akcji obejmującej całe Kaszuby, uprawdopodobniając koncepcję wędrowki głównych bohaterów dziecięcych²⁴.

Pewne typy nazw biorą również udział w tworzeniu systemów symbolicznych, dzięki którym następuje integracja zbiorowości kaszubskiej i jej wyodrębnienie poprzez odgraniczenie od innych zbiorowości²⁵. Nazwy geograficzne tworzą symboliczną przestrzeń „małej ojczyzny” Kaszubów oraz – razem z wybranymi

²¹ Nazwa *Łësô Góra* wystąpiła w elementarzu dwukrotnie: na s. 133 wymieniona jest *swiõnowskõ Łësô Góra*, ale na s. 73 w zdaniu o *Wieżycy to nie je doch Łësô Góra* może chodzić zarówno o wspomniany szczyt kaszubski, jak i dużo lepiej znany świętokrzyski.

²² Choć przywoływanie tych nazw tylko w tekstach kliszowanych i innych folklorystycznych wprowadza poczucie pewnego dystansu wobec religii.

²³ Poprzedzanie imion wyrazami *ùja, cotka* lub *tp.* służy pochwalę więzi rodzinnej, natomiast podanie imienia pradiadka (s. 75) – podkreśleniu roli tradycji rodzinnej.

²⁴ O istniejącej w elementarzu „koncepcji wędrowki jako pretekstu do ukazywania kraju” w nawiązaniu do *Żëcõ i przigõd Remusa* A. Majkowskiego pisze J. Treder, rec., *op. cit.*, s. 176.

²⁵ A. Kłosowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996, s. 36.

antroponimami – jej symboliczną historię i system aksjologiczny, natomiast heortonimy, poprzez asocjacje ze zwyczajami i obrzędami – kulturę społeczną.

3.1. O wyborze konkretnych nazw geograficznych i nazewnictwa miejskiego decydują w kaszubskim elementarzu głównie względy krajoznawcze, czego skutkiem jest wystąpienie tu niemal wszystkich nazw miejscowości pojawiających się w przewodnikach turystycznych po Kaszubach. Jakby z takiego przewodnika pochodzą też niektóre teksty zawierające nazwy miast, np. *A czejwa ju jesta w Kartuzach, wa mùszita mùszebno òbezdżrec klòsztor, co mò dak na sztòłt zarkù* (s. 157); *Nòprzòdka òbezdżrimë so nen apartny skansen ze stòrima lokòmòtiwana – radzy cotka Truda – a w stòrim ròtëszu mòzëmë òbacżec wëstòwk ò cządnikù „Grif”, jaczi hewò Majkòwsczi za prëszczich czasów wëdòwòł* (s. 111). Te symbole-stereotypy układają się w kaszubskie abecadło: *Bëdomin* (s. 47) jako miejsce narodzin autora polskiego hymnu narodowego, *Brusy* z bruszczim liceum i *Domem Kultury* (s. 131), *Chmielno* (s. 147) z garnkami i *kònkursã rodny mòwë*, *Chojnice* z festiwalem tańców (s. 129), *Gduńsk* (s. 103) z fontanną Neptuna i wieloma innymi zabytkami, *Jastarnia* (s. 59) jako port rybacki, *Kartuzë* (s. 157) z dachem kościoła w kształcie trumny i muzeum, *Klëczy* (s. 123) ze skansenem słowińskim, *Kòścierzna* (s. 111) ze skansenem kolejowym i starym ratuszem, *Leba* (s. 127) z wydmami, *Lubiana* (s. 15) z kaszubską ceramiką, *Puck* (s. 89) jako miejsce zaślubin Polski z morzem, *Rzucewo* (s. 37, 39) z aleją sadzoną przez Jana III Sobieskiego, *Sianowo* jako miejsce kultu Matki Bożej (s. 133), *Slëpsk* (s. 121) z zamkiem księżąt pomorskich, *Wãsorë* (s. 137) z kamiennymi kręgami, *Wdzydze* (s. 11) ze skansenem budownictwa kaszubskiego, *Wejrowò* (s. 143, 145) z ufundowaną przez Wejhera kalwarią, *Żukowo* (s. 117) jako ośrodek haftu kaszubskiego, ponadto *Rozewie* (s. 155) z latarnią. Rolę języka dla samoidentyfikacji Kaszubów podkreśla wybór słowa *Karwiò* na przykład wyrazu zawierającej kaszubską grupę *TarT*: „*wies Karwiò nazëwò sã òd krowë [...] Przòdë gòdało sã karw, starna, darga – tołmaczi Remùska – a dzysò gòdò sã krowa, strona i droga, le te stòré słowa òstałë w mionach*” (s. 153). Nazwy kaszubskich miejscowości są w elementarzu symbolami punktów na mapie topograficznej i zarazem na mapie dziejowej (a nawet językowej), jako miejsca ogniskujące pamięć o historii tych ziem.

W przywoływaniu elementów historii Kaszub, zwłaszcza kultury kaszubskiej, szczególną rolę odgrywają imiona i nazwiska wybitnych Kaszubów. Najwięcej jest wśród nich pisarzy (s. 148), o dwóch z nich (Majkowskim i Ceynowie) wiadomo ponadto, że byli lekarzami, o jednym (Mostniku), że pełnił funkcję pastora. Z innych twórców kultury wymienia się (i to już na s. 11) założycieli skansenu wdzydzkiego, *Izydora Gulgòwsczego z białką Tëòdorą*, mistrzynię haftu *sostrë Ptòch* (s. 117), *Sëchtã*, jako autora *słowòrza* (s. 29), a także *Jakùba Wejera*, *chteren załòził miasto i pòstawił wejrowską kalwarëją* (s. 143). Swoiste zasługi na polu kultury przypisuje się też – za *Derdowskim* – mitycznemu *Kaszëbie Kùlczikòwi*,

który *pierszi miół bónkowã kawã na Kaszëbë przëwiozlé* (s. 39). Ideał żołnierskiej walki uosabia Józef Dambek, komendant Gryfa Pomorskiego (s. 23). Tylko w podpisach pod ilustracjami (s. 42) pojawiły się natomiast imiona trzech kaszubskich książąt (*Mszczuj II, Subislów, Świãtopólk*). Na karty kaszubskiej historii trafiają również Polacy nie-Kaszubi, głównie ci, którzy tu przynajmniej przez pewien czas przebywali: *Józef Wëbiczi*, urodzony w Będominie (s. 47), *Jan III Sobieszczi*, który zasadził aleję w Rzucewie (s. 37, 39), i Józef Haller, który zaślubił Polskę morzu (s. 87). Tylko *Henrik Dąbrowszczi* (s. 47) znalazł się w kaszubskim elementarzu w związku nie z Kaszubami, lecz z postacią związaną z Kaszubami (Wybickim).

Kształtowaniu odrębnej historii i zarazem przestrzeni kulturowej służą również kaszubskie mitonimy (19 nazw kaszubskich duchów na s. 140), a podtrzymaniu tradycji obrzędowych – heortonimy i nazwy postaci teatralno-obrzędowych, dzięki czemu elementarz odtwarza cały kaszubski rok obrzędowy²⁶, ze szczególnym uwzględnieniem zwyczajów kaszubskich odmiennych od ogólnopolskich.

3.2. Swoistą przeciw wagą dla nazw postaci teatralno-obrzędowych, mających korzenie w odległej tradycji ludowej, są nazwy postaci filmowych (Zorro, Batman) i baśniowych (*Czerwionô Kapùcka*, s. 85), wprowadzających elementy kultury masowej, a więc podwójnie nieludowej, bo po pierwsze ponadnarodowej, po drugie miejskiej.

3.3. Ciekawą pozycję zajmują imiona święte. Tematyce religijnej poświęcony jest jeden tekst (majowy o Matce Bożej: *Bòzi Matce*, s. 133), natomiast imię Boga i Chrystusa stosowane bywa zawsze w cytatach z tekstów ludowych, np. podczas kaszubskiej gwiazdki Szandara *skłódô zëczbë*: „*Bóg zapłac wiele razy, waspanie, / za milé w chëczach waji pòwitanié! [...] Wama i dzeóm, Bòże, dój zdrowié [...], Niech całé te chëcze Bóg w swòji mô pieczë*” (s. 69), a podczas dëgowaniô jałowcowima dëgòwkami chłopcy wołają: „*Przëszlë më tu na dëgùsë. / zaspiewac chcëmë ò Christuse. / Ò Christusu, co z martwëch wstól. / Alleluja! Alleluja! Alleluja!*” (s. 115). Bardziej bezpośrednio pojawia się tylko postać świętej Barbary, zauważona przez dzieci na obrazku w kutrze: „*To je swiãtô Barbara, nasza òpiekùнка – gòdô ùja Féliks – Barbara swiãtô ò rëbòkach pamiãta – pòwiòdajã ù nas*” (s. 57). Ale i w tym fragmencie imię święte wprowadzane jest do elementarza jako fakt etnograficzny, nie religijny.

3.4. Inną interesującą grupą są nazwy miejsc niezamieszkanych. Niewątpliwie wyrazem zabiegów o ukazanie bogactwa form ukształtowania powierzchni Kaszub jest wielość obiektów, do których się te nazwy odnoszą; elementarz

²⁶ Bliżej scharakteryzowane zostały tu następujące święta: *Zòdëszny Dzëń* (s. 41), *na Katarzëñë, na swiãtégò Andrzeja* (s. 53), *wilëjô Gòdów* (s. 69), *Gwiòzdzka* (s. 77), *Gòdë, Nowi Rok* (s. 77), *Palmówò Niedzela, Wiòldzi Tidzëń* (s. 113), *Wiòldzi Piątk* (s. 4-5), *Wiòlgò Sobòta, Jastrë, Jastrowi Pòniedzòlk* (s. 111), *Sobòtk* (s. 113), *wilëja swiãtégò Jana* (s. 159).

uwzględnia przynajmniej po jednej nazwie własnej rzeki, jeziora, morza, zatoki, przylądka, półwyspu, góry, lasu, obszaru bagiennego, parku narodowego²⁷.

3.5. Rolę imion bohaterów czytanek omawia E. Rzetelska-Feleszko: „*Autorzy kierowali się ideą pobudzenia kaszubskiej lojalności regionalnej i językowej, dobierając w tym celu rozmaite środki. Wprowadzili więc m.in. imiona dzieci – głównych bohaterów czytanek, dbając, by były to imiona – symbole kaszubszczyzny. Już na pierwszej stronie Abecadła dzieci przedstawiają się sobie: «Moje miono je Remusk». «Jô móm miono Barnim, a to je mòja sosterka Sławina». Remusk, Barnim i Sławina pojawiają się niemal na każdej stronie, pełnią więc ważną funkcję symboli, a równocześnie i wzorców. W praktyce imiona te nie są wcale typowe dla wiejskiej ludności Kaszub, lecz używane sporadycznie w rodzinach inteligentnych. Imię Barnim w 1993 r. nosiły tylko 4 osoby z Pomorza, w wieku XIII było ono imieniem kilku książąt pomorskich, poza rodem książęcym nieużywane. Imię Remus nosiła w 1993 r. tylko 1 osoba w Koszalinie. Jest to skrót imienia Remigiusz, wprowadzony do literatury kaszubskiej przez Aleksandra Majkowskiego w powieści Żecé i przigodé Remusa. Również Sławina nie jest imieniem typowym dla Kaszub, w 1993 r. nosiło je w całej Polsce 48 osób, w tym 6 z okolic Gdańska, ale też 9 w Siedleckim. Popularność Sławiny rozpoczęła się w Polsce już w latach 30.*

Autorzy Abecadła wprowadzają w swych tekstach także typowe kaszubskie imiona zdrobniałe: Antk, Jank, Stasz, Dark, Léonk, Tóna, Edi, Cyla, a obok nich nowe, współczesne Karina i Monika. Ciotki, wujowie i dziadkowie elementarnych dzieci noszą imiona charakterystyczne dla starszej generacji, dziś wyszły one już z użycia: uja Féliks, cotczy Trudë, stark Antón, białka Téòdora”²⁸.

Warto jednak dodać, że doborem imion kaszubskich dzieci²⁹ kieruje w elementarzu również druga, częściowo przeciwstawna do opisanej tendencja: do internacjonalizacji, czyli włączenia imiennictwa kaszubskiego w nurt imiennictwa światowego, a tym samym wydobycia go z „ludowego skansenu”.

3.6. Jeszcze wyraźniej zamiar budowania prestiżu języka ujawniają niektóre chrematonimy³⁰, zwłaszcza nazwy instytucji, np. *Gduńszci Uniwersytet* (s. 33),

²⁷ Dziwi jednak trochę wymienienie tylko jednej nazwy jeziora wobec użycia, i to w różnych tekstach, aż pięciu nazw gór (może to forma uatrakcyjnienia Kaszub pod względem rzeźby powierzchni?).

²⁸ E. Rzetelska-Feleszko, *op. cit.*, s. 55.

²⁹ Por. E. Breza, *Właściwości językowe kaszubskich antroponimów*, [w:] *Kaszubszczyzna/ Kaszëbina*, red. E. Breza, Opole 2001, s. 267-276; tegoż, *Nowotwory imienne w Kalendarzu Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego na rok 1974*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego UG. Prace Językoznawcze”, 1974, z. 3, s. 104-108.

³⁰ J. Zieniukowa, *Pojęcie aksjologiczne „prestiz” a społeczna sytuacja języków mniej używanych – casus łżycczyzny i kaszubszczyzny*, [w:] *Języki mniejszości i języki regionalne*, s. 79-100.

przedsiębiorstw, np. *gduńskô ôkrãtowniô* (s. 105), nazwy zinstytucjonalizowanych działań, np. w „*Ferijny Ôjropszczi Szkòle*” (s. 161), i zinstytucjonalizowanych wydarzeń, np. „*Kònkùrs rodnny mòwë*” (s. 149), programów komputerowych, np. „*Encyklopedijô rodny*” (s. 31, 91), nazwy statków, np. *wòrny ôkrãt MS „Gòsk*” (s. 105). Kreują one obraz kultury kaszubskiej jako kultury nowoczesnej, korzystającej z elektronicznych nośników informacji (np. *kòmpakt kapelë „Pòmión*”, *kòmpakt z „Encyklopedijã rodny*”), a języka kaszubskiego jako języka o pełnej poliwalencji, używanego m.in. w wersji elektronicznej i w przestrzeni publicznej, np. w formie napisu na burcie statku (por. obrazek na s. 104)³¹.

4. Nazwy własne użyte w kaszubskim elementarzu są efektem kompromisu dwu przeciwstawnych tendencji: do podtrzymywania tożsamości etnicznej i do budowania prestiżu języka. Ponieważ poczucie tożsamości etnicznej musi opierać się na tradycji, a żywa tradycja kaszubska wywodzi się z kultury ludowej, autorzy wykorzystują wiele nazw własnych pochodzących z tej kultury. Na kartach elementarza są one jednak nośnikiem wartości etnicznych, a nie ludowych, gdyż wchodzi w opozycję z nazwami ogólnopolskimi o analogicznej funkcji (np. wśród kaszubskich mitonimów wymieniony został *pùrtk*, a nie ma znanego kaszubszczyźnie ogólnopolskiego *diabla*). Autorzy szukają jednak również innych, bardziej „prestiżowych” źródeł kaszubskiej tradycji, m.in. w dawnej historii Pomorza, odwołując się do epoki książąt pomorskich zwłaszcza w imionach bohaterów (np. *Barnim*, *Subisław*). Innym źródłem tradycji, mającym odbicie m.in. w warstwie onomastycznej, jest XIX- i XX-wieczne piśmiennictwo kaszubskie, np. twórczość Majkowskiego (imię *Remus*). Warstwa onomastyczna elementarza jest zatem bardzo ważnym środkiem kreowania – poprzez syntezę różnych źródeł – tradycji kulturowej kaszubskiej grupy etnicznej. Budowaniu prestiżu języka służy również sięganie do typów nazw własnych uważanych za nowoczesne, a więc głównie chrematonimów³², będących świadectwem kultury zinstytucjonalizowanej (ale nie komercyjnej) i zaawansowanej cywilizacyjnie.

³¹ Ilustracja ta przedstawia duży statek pasażerski, na którego burcie widnieje napis *Gòsk*, co sugeruje nie tylko status kaszubszczyzny jako języka państwowego, lecz również istnienie rozwiniętej gospodarki kaszubskiej. Podobną funkcję pełni napis „*Norda*” na obrazku ukazującym redakcję pisma (s. 100) oraz napisy apelatywne na innych ilustracjach: *riz*, *mléko*, *krëpë* na opakowaniach produktów spożywczych (s. 96) i *szkòla* na budynku szkolnym (s. 6, 160).

³² E. Klisiewicz, *Miejsce i funkcja nazw własnych w systemie komunikacji językowej*, [w:] *Język trzeciego tysiąclecia II*, t. I: *Nowe oblicza komunikacji we współczesnej polszczyźnie*, red. t. G. Szpila, Kraków 2002, s. 54-55; E. Rzetelska-Feleszko, *Zmiany cywilizacyjne a zmiany nazewnicze*, red. E. Jakus-Borkowa, K. Nowik, Warszawa 1998, s. 33-38.